

УДК 343.132

ОСОБЛИВОСТІ ПОРЯДКУ ПІДГОТОВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЗА КПК УКРАЇНИ FEATURES OF THE PRE-PROCEEDINGS OF UKRAINE PDA

Трофименко В.М.,

*докторант кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Автором аналізується порядок здійснення підготовчого провадження. Розглядаються проблемні питання застосування норм КПК України, що стосуються порядку продовження досудового розслідування у зв'язку із відмовою суду у затвердженні угоди, можливих рішень суду в цій стадії кримінального процесу, порядку застосування заходів забезпечення кримінального провадження тощо. Робиться висновок про зміну новим законодавством функцій суду в підготовчому провадженні, що знаходить свій прояв у здійсненні ним за окремою категорією кримінальних проваджень функції правосуддя та суттєвому обмеженні контрольної функції.

Ключові слова: підготовче провадження, рішення суду, обвинувачення, угоди, закриття кримінального провадження, учасники підготовчого провадження.

Автором анализируется порядок осуществления подготовительного производства. Рассматриваются проблемные вопросы применения норм УПК Украины, касающиеся порядка продолжения досудебного расследования в связи с отказом суда в утверждении сделки, возможных решений суда в данной стадии уголовного процесса, порядка применения мер обеспечения уголовного производства и т. д. Сделан вывод об изменении новым законодательством функций суда в подготовительном производстве, что находит свое выражение в осуществлении им по отдельной категории уголовных производств функции правосудия и существенном ограничении контрольной функции.

Ключевые слова: подготовительное производство, решения суда, обвинение, сделки, прекращение уголовного производства, участники подготовительного производства.

The author analyzes the procedure of preparatory proceedings. We consider the application of the problematic issues of the CPC of Ukraine concerning the extension of pre-trial investigation procedure in respect of the refusal of the court to approve the transaction, possible solutions to the Court at this stage of the criminal process, the application of the measures of criminal proceedings and so on. It is concluded that the change of the new legislation on the role of the preparatory proceedings, which finds its expression in the performance of a specific category in the criminal justice proceedings, function and significantly limiting control function.

Key words: preparatory proceedings, court decision, accusation, the transaction, termination of criminal proceedings, the preparatory production.

Постановка проблеми. Однією із новацій КПК України, яких він містить чимало, є передбачений порядок підготовчого провадження, що являє собою первісний етап судового провадження у першій інстанції. Відповідно до п. 24 ч. 1 ст. 3 КПК України кримінальне провадження в суді першої інстанції включає підготовче судове провадження, судовий розгляд і ухвалення та проголошення судового рішення.

Підготовче провадження є самостійною стадією кримінального провадження, сутність якої полягає в тому, що суд у встановленому законом процесуальному порядку, не вирішуючи наперед питання про винуватість обвинуваченого (крім передбачених КПК випадків), приймає рішення про подальший рух провадження, а у разі призначення справи до судового розгляду вирішує питання, пов'язані з підготовкою до нього [1, с. 521].

Значення підготовчого судового провадження полягає в забезпеченні необхідних умов для правильної організації та успішного проведення судового розгляду тих кримінальних проваджень, що потребують доведення перед судом обставин кримінального правопорушення та винуватості особи у його вчиненні.

Стан дослідження. Незважаючи на новизну порядку підготовчого провадження, його сутність та значення, окремі проблемні питання застосування КПК України в цій стадії кримінального процесу досліджено в наукових роботах Ю.П. Аленіна, Ю.М. Грошевого, Л.М. Лобойка, В.Т. Маляренка, М.А. Маркуш, В.О. Попелюшка та інших відомих вчених. Утім необхідно відзначити, що, на відміну від досудового розслідування чи судового розгляду, питання здійснення підготовчого провадження (попереднього розгляду справи суддею за КПК України 1960 р.) традиційно належать до тих, які в доктрині кримінального процесу залишаються недостатньо дослідженими. Цим обумовлюється актуальність звернення до аналізу цієї проблематики, тим більш, що чинне законодавство України, порівняно з раніше діючим, суттєво змінило процесуальну форму діяльності судді на цьому етапі кримінального провадження і навіть його процесуальну функцію, що знаходить свій вираз у здійсненні ним правосуддя на цьому етапі кримінального провадження у випадку затвердження угоди і ухвалення вироку, а також обмеженні контрольної функції суду стосовно проведеного досудового розслідування.

Виклад основного матеріалу. До концептуальних новел КПК України, що стосуються підготовчого провадження, слід віднести наступні: на цьому етапі кримінального провадження може вирішуватися питання про винуватість особи у випадках затвердження судом угоди та звільнення особи від кримінальної відповідальності; проявом змагальності є відсутність можливості повернення справи на додаткове розслідування; повернення обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурору тільки під час наявності невідповідності приписам ст. 291 КПК; дія заходів забезпечення кримінального провадження продовжується автоматично (ч. 3 ст. 315 КПК), а їх зміна чи скасування може бути лише за ініціативою сторін; матеріали кримінального провадження, крім передбачених ст. 219 КПК, до початку судового розгляду суду не надаються; крім загального порядку судового розгляду, КПК України передбачив також спрощений його порядок щодо кримінальних проступків (який фактично є заочним) та ускладнений – провадження в суді присяжних. В цьому, уявляється, знаходить прояв диференціація кримінальної процесуальної форми в підготовчому провадженні.

Зазначені новації новітнього законодавства України потребують детального наукового аналізу.

За загальним правило після закінчення досудового розслідування слідчий складає обвинувальний акт, який затверджується прокурором. Обвинувальний акт разом з додатками, зазначеними в ч. 4 ст. 292

КПК, надсилається до суду. Так, до обвинувального акта має бути додано: 1) реєстр матеріалів досудового розслідування; 2) цивільний позов, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування; 3) розписка підозрюваного про отримання копії обвинувального акта, копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування, і реєстру матеріалів досудового розслідування; 4) розписка або інший документ, що підтверджує отримання цивільним відповідачем копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування не до підозрюваного.

В аналогічному порядку з дотриманням вимог ст. 291 КПК надсилаються до суду клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру (ст. 292, ч. 1 ст. 497, ч. 5 ст. 499, ч. ч. 1, 3 ст. 511 КПК).

За приписами ч. 4 ст. 291 КПК, надання до суду інших документів до початку судового розгляду забороняється. Ця вимога має імперативний характер. Однак кримінальний процесуальний закон передбачає можливість направлення до суду до підготовчого судового засідання окремих документів, які є необхідними для розгляду на цій стадії судового провадження.

Так, у кримінальних провадженнях щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, до обвинувального акта і реєстру матеріалів досудового розслідування, які передаються до суду, додається письмове роз'яснення прокурора обвинуваченому про особливості досудового розслідування до обвинувального акта, який передається до суду, додається сама угода, підписана обома її сторонами (ч. 1 ст. 474 КПК).

Установивши на стадії досудового розслідування підстави для звільнення від кримінальної відповідальності та отримавши згоду підозрюваного на таке звільнення, прокурор з дотриманням вимог ст. 287 КПК складає клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності і без проведення досудового розслідування в повному обсязі надсилає його до суду (ч. 2 ст. 286 КПК України). До клопотання прокурора повинна бути додана письмова згода особи на звільнення від кримінальної відповідальності (ч. 1 ст. 287 КПК).

КПК чітко передбачає рішення суду на цій стадії кримінального провадження. Як вже зазначалося раніше, вони суттєво відрізняються від тих, які відповідно до раніше чинного КПК України ухвалював суд у цій стадії кримінального процесу. Так, суд має, по-перше, затвердити угоду або відмовити в затвердженні угоди та повернути кримінальне провадження прокурору для продовження досудового розслідування. При цьому слід відмітити, що в ст. 314 КПК сказано, що в такому випадку досудове розслідування повинно продовжуватися в порядку ст. ст. 468-475 КПК (тобто в особливому порядку, передбаченому для укладення угод), а в ч. 7 ст. 474 КПК йдеться про те, що в такому разі досудове розслідування продовжується в загальному порядку. У зв'язку з цим виникає питання щодо норми, яка підлягає застосу-

ванню. Під час конкуренції загальної і спеціальної норми має застосовуватися спеціальна норма, а тому можна зробити однозначний висновок: під час відмови суду затвердження угоди досудового розслідування продовжується в загальному порядку.

В цьому ж контексті слід зупинитися ще на одному питанні, яке досить часто постає на практиці, проте не має свого законодавчого вирішення. Якщо суд відмовляє в затвердженні угоди, яка направлена до суду одночасно з обвинувальним актом, і направляє фактично закінчене кримінальне провадження прокурору (ч. 7 ст. 474 КПК), продовження досудового розслідування у такому випадку позбавлено сенсу, а тому і застосування правила про те, що досудове розслідування продовжується в загальному порядку, викликає обґрунтовані заперечення. Уявляється, що в зазначеному випадку прокурору необхідно заявити клопотання про продовження судового провадження в загальному порядку у зв'язку із закінченням досудового розслідування. В такому разі, враховуючи те, що до суду разом з угодою подається обвинувальний акт, доцільно призначення судового розгляду в загальному порядку.

Також непоодиноким є ситуація, коли під час вирішення питання про затвердження угоди встановлюються підстави для звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням винного з потерпілим, передбачені ст. 46 КК. На нашу думку, якщо наявні такі підстави, суд повинен перевірити згоду потерпілого та обвинуваченого на закриття кримінального провадження з цих підстав. Оскільки звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням винного з потерпілим є більш сприятливим за своїми наслідками для обвинуваченого, то під час наявності згоди останнього та потерпілого суд повинен відмовити у затвердженні угоди про примирення згідно з п. 3 ч. 7 ст. 474 КПК та звільнити обвинуваченого від кримінальної відповідальності на підставі ст. 46 КК.

Другим рішенням може бути закриття провадження у випадку встановлення підстав, передбачених п. п. 4-8 ч. 1 або ч. 2 ст. 284 КПК.

Також суд може:

- повернути обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурору, якщо вони не відповідають вимогам КПК;

- направити обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру до відповідного суду для визначення підсудності у випадку встановлення невідповідності кримінального провадження;

- призначити судовий розгляд на підставі обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру.

Відповідно до ч. 1 ст. 314 КПК України після отримання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності суд не пізніше п'яти днів з дня його надходження призначає під-

готовче судові засідання, у яке викликає учасників судового провадження.

Підготовче судові засідання відбувається згідно з правилами, передбаченими КПК для судового розгляду. За загальним правилом судовий розгляд здійснюється в судовому засіданні з обов'язковою участю сторін кримінального провадження, крім випадків, передбачених кримінальним процесуальним законом. Крім того, за приписами ч. 3 ст. 36 КПК України участь прокурора в суді є обов'язковою, крім випадків, передбачених цим Кодексом.

Особливістю розгляду щодо угоди в підготовчому судовому засіданні є те, що таке провадження проводиться за обов'язкової участі сторін угоди з повідомленням інших учасників судового провадження, відсутність яких не є перешкодою для розгляду (ч. 2 ст. 474 КПК України). У зв'язку з цим слід підкреслити, що у випадках, коли в підготовчому засіданні розглядається угода про примирення, обов'язковою має бути участь її сторін, а саме – потерпілого та підозрюваного (обвинуваченого). Прокурор не є стороною цієї угоди, а тому, на нашу думку, його участь у підготовчому засіданні в даному випадку не є обов'язковою.

Виходячи з наведеного, прокурор зобов'язаний брати участь у кожному підготовчому судовому засіданні за виключенням випадків, коли розглядається угода між підозрюваним (обвинуваченим) та потерпілим про примирення, де питання щодо участі вирішується прокурором на власний розсуд (за умови, що він не заперечує проти її затвердження).

Відповідно до ч. 1 ст. 317 КПК України документи, інші матеріали, надані суду під час судового провадження його учасниками, судові рішення та інші документи і матеріали, що мають значення для цього кримінального провадження, долучаються до обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності і є матеріалами кримінального провадження (кримінальною справою).

Як зазначалося вище, матеріали досудового розслідування до початку підготовчого судового провадження до суду не надаються. Отже, прокурор повинен під час підготовчого судового засідання заявити клопотання про долучення до обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності документів, інших матеріалів (у тому числі матеріалів досудового розслідування), що мають значення для цього провадження. Таке долучення повинно бути здійснено прокурором в найкоротший строк, оскільки після призначення справи до судового розгляду (п. 5 ч. 3 ст. 314 КПК України) головуєчий повинен забезпечити учасникам судового провадження можливість ознайомитися з матеріалами кримінального провадження, якщо вони про це заявлять клопотання.

З цього моменту подальший самостійний збір доказів сторонами кримінального провадження для

представлення їх суду під час судового засідання розгляду кримінальним процесуальним законом не передбачено. На цій стадії судового провадження збирання додаткових доказів, а саме витребування певних речей чи документів, отримання тимчасового доступу до речей і документів, залучення експерта для проведення експертизи можливе лише шляхом заявлення суду відповідних клопотань, які вирішуються в порядку та на умовах, визначених ст. ст. 332, 333 КПК. Аналогічною є ситуація під час повернення обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. На це звертається увага в інформаційному листі ВССУ «Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України».

Так, в п. 3 ч. 2 даного інформаційного листа вказується, що докази, отримані під час проведення процесуальних дій, не визначених в ухвалі про повернення зазначених матеріалів кримінального провадження, згідно з ч. 8 ст. 223 КПК є недопустимими [2].

Щодо закриття кримінального провадження слід зупинитися на наступному питанні: відповідно до ст. 533 КПК вирок або ухвала суду, які набрали законної сили, обов'язкові для осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, а також для всіх фізичних та юридичних осіб, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх службових осіб і підлягають виконанню на всій території України. У зв'язку з цим, якщо під час підготовчого судового засідання буде встановлено, що по тому ж самому обвинуваченню існує вирок або постанова суду про закриття кримінального провадження, які вступили в законну силу, провадження з обвинувального акту за клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності або застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру підлягає закриттю за цією підставою.

Слід звернути увагу на те, що при цьому беруться до уваги лише процесуальні рішення суду. За нормами КПК України 1960 р., крім вказаних судових рішень, враховувались також і не скасовані постанови прокурорів, слідчих і органів дізнання про закриття справи за тим же обвинуваченням або про відмову в порушенні кримінальної справи за тим же фактом, що виключало можливість порушення кримінальної справи чи її розслідування.

В діючому ж КПК України законодавчо не вирішено питання, як слід діяти суду, якщо буде встановлено, що по тому ж самому обвинуваченню існує постанова прокурора про закриття кримінального провадження за ч. 1 ст. 284 КПК.

Відповідно до ч. 3 ст. 315 КПК України під час підготовчого судового засідання суд за клопотанням учасників судового провадження має право обрати, змінити чи скасувати заходи забезпечення кримінального провадження, у тому числі запобіжний захід, обраний щодо обвинуваченого.

При цьому слід відмітити, що незважаючи на відсутність в законі винятків із вказаного правила, окре-

мі заходи забезпечення кримінального провадження не можуть застосовуватися на даному етапі кримінального провадження. Так, наприклад, в цій стадії не може вирішуватися питання про арешт тимчасово вилученого майна, оскільки Законом встановлено обмежені строки подачі такого клопотання слідчим або прокурором (не пізніше наступного робочого дня після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуто особі, у якої його було вилучено) та розгляду його судом (не пізніше двох днів з дня його надходження до суду).

Такий порядок не відповідає приписам ч. 1 ст. 314 КПК України щодо порядку призначення та проведення підготовчого судового засідання. Окремий розгляд клопотання про арешт тимчасово вилученого майна після направлення до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів виховного або медичного характеру в підготовчому судовому провадженні законом не передбачено. Отже, ці питання повинні вирішуватися в межах досудового розслідування або безпосередньо під час судового розгляду, якщо виникне така необхідність.

Формуючи свою позицію щодо власного звернення до суду з відповідним клопотанням або висловлення думки щодо клопотань інших учасників судового провадження, прокурор повинен керуватися положеннями розділу II КПК України з урахуванням особливостей, передбачених ст. 333 КПК України. Так, заявляючи клопотання про надання тимчасового доступу до речей і документів, прокурор повинен навести причини, через які доступ не був здійснений під час досудового розслідування. Якщо зазначене клопотання суд задовольнить, судовий розгляд має бути відкладений на строк, достатній для виконання відповідних процесуальних дій та ознайомлення учасників судового провадження з його результатами згідно з правилами ст. 290 КПК України. Клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (арешту майна, відсторонення від посади, тимчасового доступу до речей і документів, запобіжних заходів) повинні подаватися прокурором у письмовій формі (ч. 2 ст. 155, ч. 1 ст. 158, ст. ст. 160, 171, ч. 2 ст. 184, ч. 3 ст. 200 КПК України).

На окрему увагу заслуговує питання застосування в цій стадії кримінального провадження запобіжних заходів. За змістом ч. 3 ст. 315 КПК України за відсутності клопотань учасників судового провадження про зміну чи скасування обраних під час досудового розслідування заходів забезпечення кримінального провадження (у тому числі запобіжного заходу щодо обвинуваченого) вони вважаються продовженими.

Разом з цим слід мати на увазі, що згідно з ч. 3 ст. 331 КПК України суд за власною ініціативою, незалежно від наявності клопотань сторін кримінального провадження, зобов'язаний розглянути питання доцільності продовження тримання обвинуваченого під вартою до спливу двомісячного строку з дня надходження до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру чи з дня застосування судом до обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді три-

мання під вартою. За наслідками розгляду питання суд своєю вмотивованою ухвалою скасовує, змінює запобіжний захід у вигляді тримання під вартою або продовжує його дію на строк, що не може перевищувати двох місяців.

Висновки. Системне тлумачення наведених законодавчих положень дозволяє дійти висновку про те, що, коли цей строк спливає на момент підготовчого судового провадження, прокурор повинен у підготовчому судовому засіданні обґрунтувати свою позицію щодо необхідності продовження строку тримання обвинуваченого під вартою, якщо не відпали

підстави, визначені п. 1 ч. 3 ст. 199 КПК України, або подати суду відповідне клопотання про зміну запобіжного заходу, обґрунтувавши належним чином свої доводи (ст. 200 КПК України).

Розглянуті в межах даної наукової статті проблемні питання застосування КПК України в підготовчому провадженні свідчать про необхідність подальшого удосконалення нормативного регулювання кримінальної процесуальної діяльності в цій стадії, що сприятиме єдності судової практики та підвищенню рівня правової захищеності учасників судового провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процес : підручник / За редакцією В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шило. – Х. : Право, 2013. – 824 с.
2. Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України : Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 223-1430/0/4-12 від 03.10.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.